

DEFINIOWANIE PROJEKTOWANIA KONSERWATORSKIEGO – POSTULATY

PLAN STRATEGICZNY OCHRONY ZABYTKU¹ – ELEMENTU DZIEDZICTWA - na podstawie analizy wartościującej i koniecznych wstępnych badań² wyznacza zasadniczą rolę zabytku, oraz możliwą bezpieczną funkcję³ społeczną np. obiekt o charakterze reprezentacyjnym przeznaczony do funkcji muzealnych i w ograniczonym zakresie użytkowych, trwała ruina pełniąca rolę atrakcji turystycznej, obiekt możliwy do nadania funkcji użyteczności publicznej, hotelarskiej, wykorzystania komercyjnego itp. Plan strategiczny **jest koncepcją zarządzania obiektem ze wstępną wersją projektu konserwatorskiego, definiującego pełną problematykę z nim związaną i zawierającego wskazania np. rodzajów badań i ekspertyz niezbędnych do jego pełnego rozpoznania.** Określa on także zakres prac koniecznych dla funkcjonowania obiektu, perspektywy jego ochrony oraz utrzymania efektów konserwacji i restauracji. Plan strategiczny (opracowany przez autorski zespół, uprawniony do autorskiego nadzoru w trakcie realizacji poszczególnych zadań), uzgodniony i składany we właściwym urzędzie konserwatorskim (w wersji drukowanej i cyfrowej) wyznacza kierunki działań i stanowi podstawę spójnych decyzji konserwatorskich, wydawanych na przestrzeni przyszłych lat.

PROJEKT KONSERWATORSKI - na podstawie **konserwatorskiej analizy wyników wielodyscyplinarnych badań** (z zakresu nauk humanistycznych, technicznych i przyrodniczych, których efektem jest właściwe rozpoznanie dobra kultury/zabytku, jego struktury, budowy technicznej i technologii wykonania, historii, napraw i nawarstwień historycznych, obecnego stanu zachowania oraz przyczyn zniszczeń) i w oparciu o nie, zdefiniowanej **diagnozy konserwatorskiej** oraz po dokonaniu **analizy wartościującej** wyznacza zasadnicze **założenia skorelowanych celów i zakresów działań konserwatorskich i restauratorskich.** Działania te niezbędne dla zachowania cech (nośników i atrybutów) decydujących o wartościach dobra kultury/zabytku mają zagwarantować możliwości wypełniania założonych funkcji zabytku np. prace utrwalające ruinę, prace adaptacyjne części, całości, prace ratujące lub wzmacniające materię i strukturę itp. Projekt konserwatorski **zawiera program i harmonogram zadań** ułożonych **we właściwej⁴ kolejności** wraz

¹ Pojęcie zabytku zostało zdefiniowane w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. Zabytek jest elementem dziedzictwa według ratyfikowanych przez Polskę Konwencji, w tym *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Konwencji UNESCO o Niematerialnym Dziedzictwie Kulturowym* z 2003 roku i późniejszych.

² Między innymi badań stanu zachowania wg PN-EN 16096:2013-02.

³ Ma to istotne znaczenie zwłaszcza w obiektach poddawanych pracom adaptacyjnym. Poprzedzone „burzą mózgow” opracowanie bezpiecznego dla wartości zabytkowych obiektu programu funkcjonalno-użytkowego, powinno zostać wykonane ze szczególną starannością. Przez bezpieczną funkcję należy rozumieć funkcję zgodną charakterem obiektu i jego naturą, oraz funkcję, która nie burzy integralności technicznej obiektu. Np. w budowlach ziemnych, takich jak fortyfikacje przez cały rok panuje temp. ok.10–12°C i wilgotność 60-70%. Optymalne jest więc lokalizowanie w nich funkcji wykorzystujących te warunki (przechowywanie żywności, win, kwiatów, domy pogrzebowe, pracownie konserwatorskie itp.), natomiast nadawanie im funkcji wymagających intensywnego ogrzewania rodzi ogromne problemy z kondensacją wilgoci, zagrzybieniem itd. Podobne zjawiska występują bardzo często w piwnicach kamienic, klasztorów, kryptach kościołów itp. adaptowanych na cele inne, niż wynikające z ich pierwotnego przeznaczenia.

⁴ Co oznacza na przykład, że prace związane z naprawą dachu, osuszeniem itp. powinny być wykonane przed przystąpieniem do konserwacji polichromii, że ołtarze po pracach konserwatorsko-restauratorskich nie powinny wrócić do zagrzybnionego i wilgotnego kościoła, a działania archeologiczne nie mogą powodować zakurzenia

z propozycjami metod i materiałów, określa także planowany efekt końcowy. Program i harmonogram zadań wymaga podziału na **zadania priorytetowe** (prace do natychmiastowego wykonania), **zadania długofalowe** i **zadania cyklicznie powtarzalne** (monitoring, prace z zakresu profilaktyki)⁵. Zadania konserwatorsko-restauratorskie przedstawiane są wg klucza: **otoczenie obiektu, sam obiekt, wystrój i wyposażenie**. Projekt konserwatorski musi wyczerpywać całokształt problematyki związanej z obiektem, po to, by nawet podczas prac prowadzonych tylko przy części zabytku (np. fragmenty murów, pojedynczy ołtarz, obraz, kodeks itp. - będące częścią zespołu) nie pomijać kontekstu - jego estetyki, warunków i bezpieczeństwa funkcjonowania w otoczeniu, istnienia w krajobrazie, w środowisku historycznym miejsca itp.

Projekt konserwatorski powstaje w wyniku zespołowej współpracy niezbędnych specjalistów, koordynowanych przez osobę, której branża jest zgodna z dominującą w danym obiekcie problematyką (konserwator dzieł sztuki lub konserwator architektury⁶, lub konserwator zabytków archeologicznych). Projekty prac budowlano-konserwatorskich⁷, budowlanych⁸, konstrukcyjnych, branżowe projekty instalacji itp. są jego częściami składowymi, podporządkowanymi jednakże ogólnej koncepcji i problematyce konserwatorskiej⁹. Zespół projektowy jest uprawniony do autorskiego nadzoru w trakcie realizacji prac lub może być ich wykonawcą w formule prawnej ”zaprojektuj i wykonaj”.

Projekt konserwatorski ma charakter otwarty i może być etapowy, co oznacza, że w trakcie prowadzenia prac, w miarę pozyskiwania nowej wiedzy o obiekcie (np. odkrycie polichromii, niewidocznych wcześniej elementów konstrukcji itp.), istnieje możliwość modyfikowania programu prac. Szczególnie w przypadkach prac w obiektach złożonych, wielowątkowych zespół projektowy współpracuje ze sobą na etapie badań i podczas tworzenia projektu, ale także podczas jego realizacji, dokonując ewentualnie niezbędnych modyfikacji. W obiektach dużych i złożonych projekt ma znaczenie podstawowe, jako rama określająca całość niezbędnych działań i wymaga zatwierdzenia przez WKZ, jednak przy realizacji w trybie etapowym ścisłego dopracowania i pozwolenia WKZ wymagają programy prac przewidzianych do wykonania w

obiektów świeżo oddanych po pracach, zaś konserwację zabytkowego księgozbioru powinno poprzedzić przygotowanie pomieszczeń do ich bezpiecznego przechowywania.

⁵ W opisach można odwoływać się do norm PN-EN 16095:2013-02 i PN-EN 16096:2013-02

⁶ Wobec braku w Polsce pełnych akademickich studiów kształcących konserwatorów zabytków architektury realizacją tych zadań mogą zajmować się osoby, które ukończyły studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, których program obejmował zajęcia lub grupy zajęć umożliwiających nabycie wiedzy i umiejętności w zakresie zgodnym z kwalifikacją zawodową konserwatora zabytków architektury. Kwalifikacja zawodowa nr 265107, patrz: *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz.U. 2018, poz. 227 z późn. zm.).

⁷ PROJEKT BUDOWLANO-KONSERWATORSKI – oznacza projekt budowlany zgodnie z Prawem budowlanym, art. 34 ust. 2, dostosowany do specyfiki i charakteru obiektu zabytkowego, stopnia skomplikowania robót budowlanych i konserwatorsko-restauratorskich oraz zawierający proponowane, niezbędne rozwiązania techniczne i materiałowe dotyczące prac konserwatorsko-restauratorskich opracowane na podstawie wyników badań oraz ustaleń ogólnej koncepcji i problematyki konserwatorskiej opracowanych w ramach PROJEKTU KONSERWATORSKIEGO.

⁸ Roboty budowlane dotyczą np. dobudowy lub budowy całkowicie nowej kubatury w zespole zabytkowym, natomiast prace o charakterze budowlanym prowadzone przy zabytkowej materii są pracami budowlano-konserwatorskimi.

⁹ W zależności od potrzeb uczestnikami tworzenia projektu i uczestnikami samej realizacji mogą być archeolodzy, architekci, architekci krajobrazu, inżynierowie odpowiednich specjalności (np. konstruktorzy), chemicy, fizycy, mikrobiolodzy, geolodzy, historycy sztuki, heraldycy, muzycy itp., pracujący w granicach swojej specjalności na rzecz realizacji celów konserwatorskich.

najbliższym czasie¹⁰. Przyjęty i zatwierdzony przez WKZ projekt staje się podstawą do zatwierdzania szczegółowych programów na kolejne etapy prac, pod warunkiem ich spójności z dokumentem głównym.

Ostateczna forma projektu konserwatorskiego zawiera:

- kartę identyfikacyjną dobra kultury/zabytku¹¹;
- kompleksowe rozpoznanie obiektu wraz ze sprawozdaniami z wielodyscyplinarnych badań, analizą wartościującą i analizą stanu zachowania;
- program(-y) prac konserwatorsko-restauratorskich, budowlano-konserwatorskich, adaptacyjnych, zawierający(-e) diagnozę, koncepcję i proponowane postępowanie (technologie, metody i materiały);
- harmonogram prac;
- projekty specjalistyczne (branżowe, np. architektoniczne, konstrukcyjne, budowlane¹², instalacyjne itp.);
- wizualizację przewidywanych efektów projektowanych działań - docelowy wygląd obiektu¹³;
- kosztorysy i inne załączniki – w zależności od rodzaju obiektu, rodzaju przewidywanych prac i wymagań administracyjnych;

Uwaga dotycząca realizacji - przygotowanie PROJEKTU KONSERWATORSKIEGO może być finansowane ze środków budżetowych, w ramach dotacji WKZ lub przez właściciela/inwestora, zwłaszcza branżowe projekty dotyczące części użytkowej.

PROJEKTOWANIE KONSERWATORSKIE - opracowanie projektu na podstawie wyników wielodyscyplinarnych badań oraz diagnozy konserwatorskiej i analizy wartościującej, wyznaczającego zasadnicze założenia, cel i zakres niezbędnych działań, program i harmonogram zadań ułożonych we właściwej kolejności wraz z propozycjami technologii, metod i materiałów, także z określeniem planowanego efektu końcowego, dokonane zgodnie z zasadami dobrej praktyki, etyki konserwatorskiej i podporządkowane dobru obiektu.

¹⁰ Pozwolenie WKZ na realizację programu cząstkowego warunkowane jest zawartym w projekcie takim rozpoznanem całości, aby pojedynczy element np. wyposażenia nie stawał się po pracach elementem obcym i niespójnym z estetyką całości. Wykonanie konserwacji i restauracji jednego ołtarza nie może mieć miejsca bez rozpoznania nawarstwień i kolorystyki pozostałych, rozpoznania estetyki i dekoracji ścian oraz skomponowania wartościowej estetyki całego wnętrza.

¹¹ W przypadku obiektu architektonicznego niezbędne są dane informujące, czy działka lub teren, na którym się on znajduje są wpisane do rejestru/ewidencji zabytków oraz czy podlegają ochronie na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub innej formie ochrony spośród wymienionych w art. 7 pkt 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 282)

¹² Projekty te powinny spełniać warunki wynikające z Rozporządzenia Ministra Rozwoju z dnia 11 września 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego

¹³ W uzasadnionych przypadkach może być niezbędne przygotowanie analizy krajobrazowej oraz analizy wpływu/oddziaływania obiektu na środowisko.

Koordinacja: Bogumiła J. Rouba. Współpraca i konsultacje: prof. dr hab. Iwona Szmelter, prof. dr hab. Andrzej Koss, dr hab. prof UMK Piotr Niemcewicz, prof. dr hab. J. Olszewska-Świetlik, prof. dr hab. Mieczysław Stec, dr Anna Forczek-Sajdak, mgr Karolina Molga, prof. dr hab. Edward Kosakowski, mgr Piotr Białko, dr Agnieszka Kosakowska, dr hab. prof. UMK Małgorzata Pronobis-Gajdzis, dr Karolina Zimna-Kawecka, mgr inż. arch. Beata Piaskowska, dr inż. Waldemar Affelt, dr inż. arch. Ulrich Schaaf.

10.02.2021 r.